

mycket utrymme i litteraturen om efterkrigstidens Sverige. Zimmermann har utifrån det muntliga materialet gett röst åt människor som genom sitt arbete var med och byggde vårt nutida svenska samhälle, men som annars sällan fått höras.

Stockholms universitet

JOHAN SVANBERG

Peo Hansen & Stefan Jonsson, *Eurafrica: The untold history of European integration and colonialism* (London: Bloomsbury Publishing 2014). 344 s.

När Romfördraget undertecknats den 25 mars 1957 var det dags för hyllningstalen som ärade det steg mot ett enande av Europa som just tagits. Anslaget var krasst, efter kriser och krig var det nu bara med en ny gemenskap mellan stater som nedgången kunde hindras och Europa räddas. Anspråken var enorma, även om fördraget och den nya gemenskapen bara omfattade sex stater refererades det självklart som ett enande av Europa, som därtill skulle vara till gagn inte bara för dem utan för hela världen. I bakgrunden låg den föreställning som länge odlats om Europas ledande roll i världen, som emellertid också hade ifrågasatts efter båda världskrigens utmattning av de gamla kolonialmakterna och utmaningarna från Japan, Ryssland och framför allt USA, som hade visat sig stå rustade med världens starkaste militärmakt och därtill kunde vila på den starkaste ekonomin. Ett av talen framhöll att fördraget inte bara skulle skapa en gemensam marknad, som skulle leda till ökad välfärd, utan också ge Europa en möjlighet att fullfölja sin mäktiga mission att civilisera världen. I den nyligen utkomna boken *Eurafrica: The untold history of European integration and colonialism* argumenteras för att just den idén, att Europa hade en civilisatorisk mission, inte kan reduceras till en rest från gammalt kolonialistiskt tankegods. Tvärtom, menar de båda författarna Peo Hansen och Stefan Jonsson, fanns det en kolonial bakgrund till det europeiska integrationsprojektet som inte bara var en rest eller ett inslag vid sidan av många flera, utan utgör en bärande del i historien om hur den europeiska integrationen började.

Hansen och Jonssons arbete är ett exempel av flera på hur de steg som togs mot den europeiska integrationen på 1950-talet ses med nya ögon av de senaste årens historiska forskning, med både nya perspektiv och med tidigare inte uppmärksamman empiri. Menno Spiering & Michael Wintle (utg.), *European identity and the second world war* (2011), frågar efter hur den europeiska identiteten förändras åren efter kriget. Bland annat medverkar den danske historikern Jan Iversen som pekar på att historiska framställ-

ningar bidrog till att mytologisera bilden av hur ett enande växte fram. Mark Hewitson & Matthew D'Auria (utg.), *Europe in crisis: Intellectuals and the European idea, 1917–1957* (2012), riktar ljuset på såväl kända författare som mindre uppmärksammade företrädare för europaidén. Den är också ett exempel på hur den historiska forskningen gärna ser den idémässiga kontinuiteten från mellankrigstiden. Hewitson hävdar att de beslut som togs under 1950-talet inte var så nydanande som det ofta har sett ut i forskningen om integrationen. I de senaste årens bokutgivning kan också nämnas Dieter Gosewinkel (utg.), *Anti-liberal Europe: A neglected story of europeanization* (2015), som undersöker Europabegrepp som faller utanför den europeiska integrationens kanoniserade värden och argumenterar för att de också hör till europeiseringen från 1940-talet och framåt.

Författarna till *Eurafrica* betonar hur den tidigare historiska forskningen hållit isär kolonialism och den europeiska integrationen. På ett övertygande sätt visar de att det, tvärtemot vad den tidigare forskningen hävdade, fanns tydliga samband mellan kolonialismen och det europeiska integrationsprojektet – det är själva relationen mellan de två projekten som författarna ställer i fokus. I centrum befinner sig den idé och det projekt som har namnet Eurafrika, vars ursprung spåras till mellankrigstidens växthus för utläggningar av Europaidén och planer om Europas enande. Hansen och Jonsson studerar propåer och planer som återkommer i olika sammanhang fram till fördraget i Rom. Även om Eurafrika inte nämns i själva fördragstexten visas övertygande att tanken att för allas båtнад knyta grundarstaternas kolonier till den nya gemenskapen var av stor betydelse och hörde till det omedelbara sammanhanget. Det påvisas med omsorgsfullt underlag att ländernas ledande politiska företrädare uttryckligen knöt an till idén. Med en lång rad nedslag visas att den tas upp i efterkrigstidens initiala paneuropeiska diskussioner, nybildade samarbetsorgan och i deklamationer. Bilden ges av en idé som ständigt står i centrum i den politiska diskussionen om kolonierna, samt är helt avgörande för att överläggningarna inför fördraget kunde slutföras. Ofta rör det helt handfasta frågor som utvinningen av metaller i Sahara eller inrättande av en fond för att utveckla kolonierna; andra gånger om försvaret av den fria världen mot kommunismen, eller geopolitiska överväganden om att skapa en tillräckligt stor och stark gemenskap för att kunna konkurrera med de båda supermakterna. Både under händelseutvecklingen i Algeriet och i samband med Suez-krisen framhävdes flitigt att Afrikas nära koppling till Europa var avgörande inte bara för Europas välbefinnande och Afrikas fortsatta utveckling, utan också för målet att ena de europeiska staterna.

Relationerna till de afrikanska kolonierna var med andra ord starkt närvarande i diskussioner och överläggningar inför bildandet av den nya gemen-

skapen. Desto mer slående är hur bara några år in på 1960-talet den uttalade idén om ett Eurafrika försvann och i stort sett glömdes bort. I slutkapitlet tolkas detta som att själva konceptet hade spelat ut sin roll eftersom de nära banden till de afrikanska kolonierna hade etablerats i och med fördraget och de koloniala relationerna fortsatte att verka också efter länderna vann självständighet. Författarna drar slutsatsen att lika lite som skapandet av den europeiska gemenskapen 1957 innebar något helt nytt var de afrikanska koloniernas självständighet det; båda "emerge as moments in a continuous story of Europe's century-long dominance over Africa" (s. 258).

Om studien finns mycket positivt att säga. Den är välskriven med effektiva presentationer av en stor mängd exempel som visar såväl närvaron av idén om Eurafrika som de politiska avsikterna vid förhandlingar och andra avgörande skeden. Den har ett väl utarbetat budskap och argumenten är slagkraftigt presenterade. Studien är ett exempel på värdet av att forskare som intresserar sig för europeisk integration arbetar ämnesöverskridande och allra helst som i det här fallet tar till vara på perspektiv och angreppssätt som tillåter både systematik och förundran över enstaka exempel. Det är en välgörande studie för forskningen om den europeiska integrationen under 1950-talet med ett viktigt bidrag till den historiska förståelsen och bör förhoppningsvis fungera som en ögonöppnare. Den finns anledning att se fram emot den fortsättning som utlovas med en vidare kartläggning av idén om Eurafrika i internationella organ.

Men det finns anledning att också diskutera bokens övergripande argumentation. Det hävdas inledningsvis att sambandet mellan kolonialism och integration är stark. I själva idén om Eurafrika ligger att: "European integration would come about only through a coordinated exploitation of Africa, and Africa could be efficiently exploited only if European states cooperated and combined their economic and political capacities." (s. 7) Detta är i själva verket det bärande inslaget för de sammanhang som lyfts fram. "[T]he mindset and institutional energy that developed from the interwar period and onward perceived of Europe as inseparable from a Eurafrikan totality. Again, there was no Europe to begin with, unless it was also Eurafrika." (s. 14) Det står utom tvivel att författarna har funnit och kartlagt en viktig bakgrund till det Europa som växte fram efter kriget, men anspråken går längre än så och innefattar också en värdering av vilken betydelse den euroafrikanska idén hade med slutsatsen att idéerna om Europa och Eurafrika var helt sammanvävda.

Värderingen görs redan inledningsvis och upprepas genom framställningen. Det är sant att Europadiskussionen under den aktuella perioden var genomsyrad av ett eurocentriskt självmedvetande. Men grundläggande argument för europeisk enhet var mer varierade än så. Författarna nämner

propåer för ett enat Europa som tar upp betydelsen av att Europa hade sina kolonier och inte minst de i Afrika, men många förslag om europeisk enhet talade inte om kolonier eller Afrika. Naturligtvis kan det även då ha funnits en underliggande kolonial attityd, det förefaller till och med troligt, men det får inte skymma sikten för andra viktiga drag i diskussionen och andra bevekelsegrunder för enande. Om det förelåg en fundamental kolonial attityd som drev integrationen, behöver det utredas vidare i relation till andra argument som tillskrevs betydelse av aktörerna.

Under mellankrigstiden fanns en föreställning om att Europa hade kastats in i en kris, utlöst av det stora kriget men med mer djupgående ekonomiska och kulturella orsaker. Det tål att betänka att när det kommer till framförda lösningar förelåg åtskilliga fler än det eurafrikanska projektet. Till exempel diskuterades nya former av samarbeten och sammanslutningar mot bakgrund av en önskan att hantera alla de nya statsgränser som upprättades efter de centraleuropeiska imperiernas sammanbrott, inte minst för att göra något åt de handelshinder som restes. På samma sätt med den faktiska ekonomiska uppdelningen mellan det industrialiserade och urbana Västeuropa och Europas östra delar med huvudsakligen jordbruksproduktion och agrart präglade samhällen. En europeisk marknad och en rationell planering på europeisk nivå sattes i kontrast till ekonomisk och industriell dysfunktionalitet. Inte minst stod frågan om den fransk-tyska försoningen i fokus, liksom tanken att den kunde nås genom att de båda på något sätt knöts samman som européer. Därtill kom föreställningen om att det fanns en grundläggande kulturell enhet att ta fasta på, ibland talades om en europeisk nation, och att Europas enande därför skulle vara ett naturligt steg att ta.

På motsvarande sätt kan invändningar göras mot att den "institutionella energi" som utvecklades för ett enat Europa skulle vara "oupplösligt förbunden" med det eurafrikanska projektet. I forskningen har tidigare uppmärksammat strävanden efter att skapa europeisk integration på en väldigt handfast nivå. Så ville stålproducenter från Tyskland, Frankrike, Belgien och Luxemburg skapa en gemensam kartell och menade att den skulle åstadkomma en europeisk union. Så var det Europa och dess enande som stod i centrum för de nätverk och kongresser som arrangerades under 1930-talet för att dra upp riktlinjer och planera för framtida motorvägar. Förslag till paneuropeiska elnät presenterades som kongeniala med Europas ekonomiska och politiska enanden.

Hansen och Jonsson har hittat stöd för sin tes hos Richard Nikolaus von Coudenhove-Kalergi, portalfigur i den europeiska integrationens förhistoria och grundare av den paneuropeiska rörelsen. Också hos honom finner författarna att det är med Afrika som ett enat Europa tar sin början. Utifrån

den artikel från 1930 som tas till underlag är det ett helt rimligt påstående. Samtidigt ska också den ses i sitt sammanhang. Coudenhove-Kalergi var en handelsresande för ett enat Europa, som ständigt sökte knyta ledande personer till sin rörelse och som ville knyta an till vad som rörde sig i tiden för att finna argument för sin sak. Han ville täcka in alla möjliga aspekter i sina pläderingar – också koloniernas betydelse togs upp. Men om man inte nöjer sig med att titta på en artikel utan går till andra arbeten reduceras Afrikas betydelse för ett europeiskt enande. I det paneuropeiska manifestet från 1924 nämns bara att de afrikanska kolonierna kunde utnyttjas bättre för att stärka Europas råvarutillförsel. Om vi går till hans programskrift *Pan-Europa* från 1926 nämns åter de afrikanska kolonierna bara helt kort med att det krävs en samlad europeisk insats för att kunna utnyttja dess potentialer, framför allt av ingenjörer för att odla upp Sahara och av läkare för att utrota sömnsjukan i kontinentens inre. Här framstår Afrika inte alls som en förutsättning för ett enat Europa, snarare är det hoten att utkonkurreras av de uppåttstigande utomeuropeiska stormakterna Japan och USA som driver fram ett enande. Visst ingår delar av Afrika i hans Paneuropa, men det gör också de franska och nederländska kolonierna i Ostasien, såsom europeiska kolonier. Inte heller i *Die europäische Nation* från 1953 ges Afrika en avgörande roll för Europas enande.

Det finns alltså anledning att ifrågasätta den fundamentala betydelse för den europeiska integrationen som Jonsson och Hansen tillmäter idén om Eurafrika. De visar att den i vissa sammanhang framstår som attraktiv och värd att inordna i de drömmar, propåer och planer om ett europeiskt enande som förekommer i rikligt mått under den period de behandlar. Dess betydelse torde de däremot överskatta. När det är sagt kan man ändå konstatera att det som påvisas och utreds är gott nog. Deras bok är ett viktigt bidrag till den förnyade historiska forskningen om europeisk integration.

Göteborgs universitet

MATS ANDRÉN

My Klockar Linder, *Kulturpolitik: Formeringen av en modern kategori* (Uppsala: Uppsala universitet 2014). 189 s.

My Klockar Linders idéhistoriska avhandling *Kulturpolitik: Formeringen av en modern kategori* börjar i en stilfullt presenterad kontrast mellan hur begreppet kulturpolitik uppfattats vid två tidpunkter. I slutet av 1915 hävdade Rudolf Kjellén i *Världskrigets politiska problem* att "mellan själfva rättsåskådningarna [hos de stridande parterna] kan skönjas oförsonliga motsatser;